Ляска Оксана Петрівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Харківського національного університету внутрішніх справ, Вінниця, https://orcid.org/0000-0001-6943-8957

Liaska Oksana Petrivna, PhD in Psychology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Sociology and Pedagogy, Kharkiv National University of Internal Affairs, Vinnytsia, https://orcid.org/0000-0001-6943-8957

ПСИХОМЕТРИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВЕТЕРАНІВ: МОДЕЛЬ ОПИТУВАЛЬНИКА ПОЧАТКОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

PSYCHOMETRIC ASPECTS OF ASSESSING THE EMOTIONAL STATE OF VETERANS: A MODEL OF AN INITIAL REHABILITATION QUESTIONNAIRE

Анотація. У статті розглядається проблема психометричного оцінювання психоемоційного стану ветеранів бойових дій на початковому етапі психореабілітації в умовах тривалої війни в Україні. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості осіб із посттравматичними реакціями, депресивними та тривожними станами, емоційним вигоранням і труднощами соціальної адаптації після повернення з бойових дій. Наголошується на важливості своєчасного виявлення емоційних змін як передумови вибору адекватної форми психологічної допомоги — кризової, короткострокової або довготривалої психотерапевтичної.

Проаналізовано зарубіжні та вітчизняні підходи до психодіагностики емоційних станів ветеранів, зокрема можливості застосування стандартизованих опитувальників (PCL-5, DERS, DASS-21, PHQ-9) та обмеження їх використання без урахування культурного й соціального контексту України. Показано, що пряме перенесення західних методик не завжди забезпечує валідність результатів через специфіку переживання війни українськими ветеранами, семантичні особливості мови та значущість таких ресурсів, як побратимство, волонтерська й духовна підтримка.

Запропоновано концептуальну модель опитувальника психоемоційного стану для початкового періоду психореабілітації, що включає чотири взаємопов'язані блоки: емоційний фон і настрій; емоційну регуляцію; агресивно-деструктивні емоції (гнів, почуття провини, сором); соціальну підтримку та рівень адаптації. Обґрунтовано доцільність поєднання психометричного підходу з ресурсною та гуманістичною парадигмами сучасної психології. Зроблено висновок, що розробка національно адаптованого психодіагностичного інструменту сприятиме підвищенню ефективності ранньої психологічної допомоги ветеранам і формуванню цілісної системи психореабілітації, сумісної з міжнародними стандартами.

Ключові слова: психоемоційний стан ветеранів; психореабілітація; психометрична діагностика; емоційна регуляція; посттравматичні стресові реакції; соціальна підтримка; адаптація ветеранів; психологічні ресурси.

Abstract. The article addresses the problem of psychometric assessment of the psycho-emotional state of combat veterans at the initial stage of psychological rehabilitation in the context of a prolonged war in Ukraine. The relevance of the study is determined by the growing number of individuals experiencing post-traumatic reactions, depressive and anxiety states, emotional burnout, and

difficulties in social adaptation after returning from combat. Emphasis is placed on the importance of timely identification of emotional changes as a prerequisite for selecting an appropriate form of psychological support, including crisis intervention, short-term counseling, or long-term psychotherapy.

The article analyzes international and Ukrainian approaches to the psychological assessment of veterans' emotional states, focusing on the possibilities and limitations of using standardized questionnaires (PCL-5, DERS, DASS-21, PHQ-9) without sufficient consideration of the cultural and social context of Ukraine. It is shown that the direct transfer of Western assessment tools does not always ensure the validity of results due to the specific nature of Ukrainian veterans' war experiences, linguistic features, and the significance of such resources as comradeship, volunteer support, and spiritual support.

A conceptual model of a psycho-emotional state questionnaire for the initial period of psychological rehabilitation is proposed. The model includes four interrelated domains: emotional background and mood; emotion regulation; aggressive and self-destructive emotions (anger, guilt, shame); and social support and level of adaptation. The feasibility of integrating a psychometric approach with resource-based and humanistic paradigms of contemporary psychology is substantiated. It is concluded that the development of a nationally adapted psychodiagnostic instrument will contribute to improving the effectiveness of early psychological support for veterans and to the formation of a comprehensive psychological rehabilitation system compatible with international standards.

Keywords: psycho-emotional state of veterans; psychological rehabilitation; psychometric assessment; emotion regulation; post-traumatic stress reactions; social support; veterans' adaptation; psychological resources.

Постановка проблеми. Проблема діагностики психоемоційного стану ветеранів бойових дій набуває особливої актуальності в умовах тривалої

війни та масової участі громадян України у бойових діях. Військовий досвід, пов'язаний із високим рівнем стресу, втратою побратимів, пораненнями, ізоляцією від сім'ї, створює ґрунт для формування посттравматичних розладів, депресивних станів, тривоги, почуття провини, агресії чи емоційного вигорання [1]. Одним із найважливіших завдань системи психореабілітації є своєчасне виявлення таких емоційних змін і побудова ефективних інструментів первинного скринінгу. Особливо важливим є перший період психореабілітації, коли фахівці мають виявити основні емоційні реакції ветерана та визначити, який тип підтримки є необхідним - кризова, короткострокова чи довготривала терапевтична.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з результатами численних досліджень (Lazarus R. S., Folkman S., Gross J. J.), психоемоційний стан ветеранів включає кілька взаємопов'язаних компонентів: настрій, рівень тривожності, емоційну регуляцію, ступінь агресивності, прояви провини, сорому та емоційного вигорання [2; 3]. Психометричне оцінювання цих компонентів вимагає не лише використання стандартизованих тестів, але й адаптації методик до культурного, мовного та соціального контексту. Переважна більшість опитувальників, розроблених у США чи Європі (наприклад, PTSD Checklist for DSM-5 - PCL-5, Beck Depression Inventory, DERS - Difficulties in Emotion Regulation Scale), мають високі показники надійності (α = 0,85–0,92), проте не враховують особливостей переживання війни українськими військовими та цивільними, які брали участь у бойових діях. Це зумовлює необхідність розробки власного, адаптованого до української ментальності інструменту, що враховує специфіку суспільного контексту, мовні особливості та традиційні моделі емоційної реакції на травму.

У зарубіжній літературі широко обговорюється питання психометричної валідності опитувальників, які оцінюють посттравматичні

симптоми. Зокрема, дослідження Blevins C. A. та співавт. показало, що опитувальник PCL-5 демонструє високу внутрішню узгодженість (α = 0,94) і корелює з клінічними діагнозами посттравматичного стресового розладу [4]. Інші дослідження Gratz K. L. та Roemer L. виявили, що структура шкали DERS добре відтворює шість факторів емоційної регуляції - від труднощів прийняття емоцій до дефіциту доступу до стратегій контролю [5]. Подібні показники надійності підтверджено і в вибірках ветеранів Данії [6]. У Сполучених Штатах та Ізраїлі наголошується, що психометрична оцінка повинна бути не лише інструментом діагностики, а й засобом моніторингу ефективності психореабілітаційних програм [7]. Це дозволяє відстежувати динаміку емоційного стану протягом перших тижнів адаптації після повернення з фронту.

В Україні наразі існують лише окремі спроби створення подібних інструментів. Так, у межах проєктів Національного університету оборони України, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України та Київського інституту психотерапії ведуться дослідження щодо особливостей емоційного реагування учасників бойових дій і методів первинної психологічної діагностики [8]. Практики Центру реабілітації ветеранів «Лісова поляна» вказують на те, що під час первинної психодіагностики важливо оцінювати не лише настрій і тривожність, але й ступінь емоційного виснаження, почуття провини та наявність підтримувальних ресурсів (сім’я, побратими, громада) [9]. Водночас відзначається, що застосування перекладених українською мовою зарубіжних шкал, не завжди дає валідні результати - через відмінності у семантичному сприйнятті запитань, особливо тих, що стосуються вияву агресії чи емоційного відчуження.

Мета статті: розробити концептуальну модель опитувальника для оцінки психоемоційного стану ветеранів бойових дій на початковому етапі психореабілітації, що поєднує психометричну надійність і валідність з

культурною та соціальною адаптацією до українського контексту, та обґрунтувати її основні блоки і принципи використання для моніторингу емоційних змін і визначення типу психологічної підтримки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з узагальнення українського та зарубіжного досвіду, доцільно запропонувати модель опитувальника психоемоційного стану для початкового періоду психореабілітації ветеранів. Вона має враховувати чотири основні блоки: 1) емоційний фон і настрій; 2) емоційну регуляцію; 3) агресивно-деструктивні емоції (гнів, самозвинувачення, почуття сорому); 4) соціальну підтримку та рівень адаптації. Такий підхід забезпечує як кількісну оцінку стану, так і можливість якісного аналізу. Після статистичної апробації планується визначення середніх показників для типових груп ветеранів (за статтю, віком, видом служби, часом після повернення). Розрахунок нормативів дозволить виділяти «зони ризику», наприклад, якщо показник за шкалою емоційної регуляції перевищує середнє значення більш, ніж на 1,5 стандартних відхилення. Подібна структура підтверджується дослідженнями щодо факторної валідності психоемоційних шкал у ветеранів — наприклад, у роботах Foa E. B. та співавт. [10], які довели, що емоційна дезрегуляція часто поєднується з низьким рівнем соціальної підтримки та негативними переконаннями про себе.

Для українських реалій важливим є питання культурної адаптації. Досвід психологів Ізраїлю, Канади та США свідчить, що тестові твердження мають відображати цінності, мову і типові емоційні сценарії саме цільової групи [7]. Наприклад, у західних опитувальниках питання про соціальну підтримку часто стосуються друзів чи сім’ї, тоді як для українських ветеранів важливу роль відіграють побратими, волонтери, духовна підтримка. У дослідженнях українських психологів (О.Кокун [1], О.Оксамитна [8]) зазначається, що особливістю емоційного стану ветеранів є

поєднання тривожності, патріотичної гордості, втоми та почуття відповідальності перед суспільством Ці компоненти мають бути враховані при побудові шкали настрою й соціальної адаптації.

Під час розробки опитувальника доцільно враховувати досвід адаптації міжнародних шкал, таких як Depression, Anxiety and Stress Scales (DASS-21) або Patient Health Questionnaire (PHQ-9) [14], які успішно перекладені українською та показали прийнятну внутрішню узгодженість у клінічних вибірках. У цьому контексті співпраця з українськими клінічними психологами та психотерапевтами, які працюють у госпіталях і реабілітаційних центрах, дозволить наповнити опитувальник емпірично релевантними формулюваннями.

Важливою особливістю запропонованої моделі є інтеграція психометричного підходу з гуманістичною та ресурсною парадигмами сучасної реабілітаційної психології. Як зазначають Hobfoll S. E та співавт.[15], ефективна підтримка ветеранів має базуватися на відновленні базових ресурсів безпеки, приналежності, довіри та компетентності. Тому частина шкал може бути спрямована на вимірювання саме цих ресурсних показників - почуття контролю над життям, довіри до інших, наявності цілей. Подібний підхід застосовується у Veterans RAND 12-Item Health Survey (VR-12), який охоплює як психічне, так і соціальне благополуччя [16]. У контексті української практики це дозволить не лише виявляти емоційні розлади, а й визначати потенціал для позитивної динаміки.

Висновки. Модель опитувальника психоемоційного стану ветеранів на початковому етапі психореабілітації має ґрунтуватися на поєднанні емпірично перевірених психометричних принципів і контекстуальної чутливості до українських реалій. Психометричні показники надійності, валідності, факторної структури, тест-ретест стабільності є необхідною умовою наукової достовірності інструменту. Водночас, змістові

характеристики - мова, емоційні смисли, соціальні ресурси - повинні відображати унікальний досвід українських ветеранів, для яких початковий період реабілітації є не лише часом відновлення, але й пошуку нової ідентичності. Розробка такого опитувальника сприятиме формуванню національної системи психометричної діагностики, сумісної з міжнародними стандартами, і стане інструментом підвищення ефективності психологічної допомоги ветеранам.

Список використаних джерел:

1. Кокун О. М. Психологічна допомога військовослужбовцям у період адаптації до мирного життя. *Психологія і суспільство*, 2019, №2, с. 45–52.

2. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer, 1984.

3. Gross J. J. Emotion regulation: Conceptual and empirical foundations. *Handbook of Emotion Regulation*. New York: Guilford Press, 2014.

4. Blevins C. A., Weathers F. W., Davis M. T., et al. The Posttraumatic Stress Disorder Checklist for DSM-5 (PCL-5): Development and initial psychometric evaluation. *Journal of Traumatic Stress*, 2015, 28(6), 489–498.

5. Gratz K. L., Roemer L. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the DERS. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 2004, 26(1), 41–54.

6. Christiansen D. M., Hansen M. Psychological assessment of veterans: Psychometric evaluation of the Danish DERS. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2022, 5(1), 1–12.

7. Solomon Z., Mikulincer M. The aftermath of war: Veterans and their families in Israel. *Journal of Traumatic Stress*, 2006, 19(3), 277–288.

8. Оксамитна О. В. Психоемоційні прояви ветеранів війни: діагностика і терапевтичні підходи. *Вісник психології та соціальної педагогіки*, 2023, №1, с. 112–120.

9. Центр психічного здоров'я і реабілітації ветеранів «Лісова поляна». Звіт про діяльність за 2023 рік. Київ: МОЗ України, 2024.

10. Foa E. B., McLean C. P., Zang Y., et al. Psychometric properties of PTSD Symptom Scale Interview for DSM-5. *Psychological Assessment*, 2016, 28(10), 1159–1169.

11. Weathers F. W., Litz B. T., Keane T. M., et al. *The PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5)*. National Center for PTSD, 2013.

12. Novaco R. W. Anger and psychological disturbance: Clinical implications and treatment considerations. *Journal of Clinical Psychology*, 2017, 73(9), 1156–1168.

13. Armour C., Múllerová J., Elhai J. D. A systematic literature review of PTSD's latent structure. *Clinical Psychology Review*, 2016, 44, 57–74.

14. Kroenke K., Spitzer R. L., Williams J. B. The PHQ-9: Validity of a brief depression severity measure. *Journal of General Internal Medicine*, 2001, 16(9), 606–613.

15. Hobfoll S. E., Watson P., Bell C. C., et al. Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention. *Psychiatry*, 2007, 70(4), 283–289.

16. Gandek B., Sinclair S.J., Kosinski M., et al. *Psychometric evaluation of the Veterans RAND 12-Item Health Survey (VR-12) in the USA.* Quality of Life Research. 2004;13(2):199–206. DOI: 10.1023/B:QURE.0000018472.07640.48.

References :

1.Kokun, O. M. (2019). Psykholohichna dopomoha viiskovosluzhbovtsiam u period adaptatsii do myrnoho zhyttia [Psychological assistance to military

personnel during adaptation to civilian life]. *Psykholohiia i suspilstvo*, (2), 45–52 [in Ukrainian].

2.Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer.

3.Gross, J. J. (2014). Emotion regulation: Conceptual and empirical foundations. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* (2nd ed., pp. 3–20). Guilford Press.

4.Blevins, C. A., Weathers, F. W., Davis, M. T., Witte, T. K., & Domino, J. L. (2015). The Posttraumatic Stress Disorder Checklist for DSM-5 (PCL-5): Development and initial psychometric evaluation. *Journal of Traumatic Stress*, 28(6), 489–498. https://doi.org/10.1002/jts.22059

5.Gratz, K. L., & Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the DERS. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26(1), 41–54. https://doi.org/10.1023/B:JOBA.0000007455.08539.94

6.Christiansen, D. M., & Hansen, M. (2022). Psychological assessment of veterans: Psychometric evaluation of the Danish version of the DERS. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 5(1), 1–12. https://doi.org/10.31374/sjms.84

7.Solomon, Z., & Mikulincer, M. (2006). The aftermath of war: Veterans and their families in Israel. *Journal of Traumatic Stress*, 19(3), 277–288. https://doi.org/10.1002/jts.20118

8.Oksamytna, O. V. (2023). Psykhoemotsiini proiavy veteraniv viiny: diahnostyka i terapevtychni pidkhody [Psycho-emotional manifestations of war veterans: Diagnostics and therapeutic approaches]. *Visnyk psykholohii ta sotsialnoi pedahohiky*, (1), 112–120 [in Ukrainian].

9.Mental Health and Rehabilitation Center for Veterans “Lisova Polyana”. (2024). *Zvit pro diialnist za 2023 rik* [Annual activity report for 2023]. Ministry of Health of Ukraine [in Ukrainian].

10.Foa, E. B., McLean, C. P., Zang, Y., Zhong, J., Rauch, S., Porter, K., Knowles, K., Powers, M. B., & Kauffman, B. Y. (2016). Psychometric properties of the PTSD Symptom Scale Interview for DSM-5. *Psychological Assessment*, 28(10), 1159–1169. https://doi.org/10.1037/pas0000259

11.Weathers, F. W., Litz, B. T., Keane, T. M., Palmieri, P. A., Marx, B. P., & Schnurr, P. P. (2013). *The PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5)*. National Center for PTSD.

12.Novaco, R. W. (2017). Anger and psychological disturbance: Clinical implications and treatment considerations. *Journal of Clinical Psychology*, 73(9), 1156–1168. https://doi.org/10.1002/jclp.22412

13.Armour, C., Müllerová, J., & Elhai, J. D. (2016). A systematic literature review of PTSD’s latent structure. *Clinical Psychology Review*, 44, 57–74. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.12.002

14.Kroenke, K., Spitzer, R. L., & Williams, J. B. W. (2001). The PHQ-9: Validity of a brief depression severity measure. *Journal of General Internal Medicine*, 16(9), 606–613. https://doi.org/10.1046/j.1525-1497.2001.016009606.x

15.Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., Friedman, M., Friedman, J., Friedman, J., & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry*, 70(4), 283–315. https://doi.org/10.1521/psyc.2007.70.4.283

16.Gandek, B., Sinclair, S. J., Kosinski, M., & Ware, J. E. (2004). Psychometric evaluation of the Veterans RAND 12-Item Health Survey (VR-12) in the United States. *Quality of Life Research*, 13(2), 199–206. https://doi.org/10.1023/B:QURE.0000018472.07640.48